

KÖZELKÉP

A családon belüli döntés- és munkamegosztás alakulása a hetelő családok körében

KUKUCSKA ZSUZSA¹

ABSZTRAKT

A tanulmány a családon belüli döntések és munkamegosztások átalakulásával foglalkozik egy, a hetelők célcsoportját érintő kvalitatív, interjúkutatás eredményeinek feldolgozásával. A tanulmány bemutatja, hogyan strukturálódnak át a döntések a családon belüli szerepeknek megfelelően, és hogyan változnak a női és férfi szerepek az egyik családtag rendszeres távolléte következtében. A háztartási munka megközelítése szempontjából pedig előtérbe kerülnek a hetelés következményének tekinthető eltérések a hétköznapok és hétvégék között. Az elemzés során azt vizsgáltuk, hogy a családon belüli döntési folyamatokban történt-e átalakulás a hetelés következtében (és ha igen, milyen területeket érintett az átalakulás), illetve, hogy a családon belüli feladatok megosztásában történt-e gyökeres változás a hetelés következtében? Az eredményeket két dimenzió alapján mutatom be, egyrészt a bevételek feletti rendelkezés és döntéshozatal, másrészt a családi feladatok megosztása és a problémák megoldása terén tapasztalt jelenségek alapján.

KULCSSZAVAK: hetelés munka, pénzgazdálkodás, háztartási munkamegosztás, családon belüli feladatok, családi döntéshozás

ABSTRACT

Changes in family decision-making and division of labor among weekly families

The study deals with the transformation of decisions and division of labor within the family by processing the results of a qualitative, interviewed study of the target group of weekly workers. The study shows how decisions are restructured according to roles within the family and how the roles of women and men change as a result of the regular absence of one family member. From the point of view of the approach to domestic work, the differences between weekdays and weekends, which can be considered as a consequence of weekend, come to the fore. In the course of the analysis, we examined whether there was a change in the decision-making processes within the family as a result of the weekly (and if so, what areas were affected by the change) and whether there was a radical change in the division of family responsibilities as a result of the weekend. I present the results on the basis of two dimensions, on the one hand, of the phenomena of disposition and decision-making over income, and, on the other hand, of the division of family responsibilities and problem-solving.

KEYWORDS: weekly work, financial management, division of household work, family responsibilities, family decision making

¹ Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola, Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program, e-mail: kukucska.zsuzsa@arts.unideb.hu

KÖZELKÉP

Bevezetés

A tanulmány a családon belüli döntések és munkamegosztások átalakulását vizsgálja a kistelepüléseken élő hetelő személyek körében. Jelen írás egy kvalitatív kutatás keretében megvalósult interjú vizsgálat részeredményeiről ad számot. A 2019-es kutatás szempontjából hetelő az a foglalkoztatott személy, aki nem ugyanazon a településen él, mint dolgozik, továbbá munkájához, annak napi szintű ellátásához kénytelen távol élni a családjától. Általában heti vagy még ritkább (több heti, esetleg havi) gyakorisággal látogat haza. A hetelés, mint munkavállalási forma viszont egyfajta kényszer szülte állapotként is értelmezhető, a háztartás számára szükséges anyagi háttér megteremtése érdekében. Következménye a családtagok között huzamosabb ideig fennálló földrajzi távolság.

A kutatás dimenzióin belül jelen tanulmány kizárólag a döntés- és háztartási feladatok megosztásával foglalkozik a hetelő családokon belül, érintsen az probléma megoldást vagy a bevételek beosztását. A kutatás alkalmával a hetelőkkel és otthonmaradókkal egyaránt készültek interjúk, így mindkét fél szemszögéből bemutatathatóvá válnak a háztartási kérdésköröket felölelő válaszok.

A tanulmány két fő kérdéscsoportra fókuszál. Egyrészt arra, hogy a családon belüli döntési folyamatok miként alakulnak át a hetelés következtében, illetve mennyire tud a hetelő részt venni a család mindennapi döntéseit illető kérdésekben. Másrészt pedig arra, hogy a családon belüli feladatok megosztásában történt-e gyökeres átalakulás a hetelés következtében, az otthon maradók milyen új (korábban nem általuk végzett) feladatokkal és szerepekkel szembesültek, a hetelők pedig tapasztaltak-e szerepvesztést, a korábbi családban betöltött funkcióik visszaszorulását vagy átalakulását. A döntések meghozatalának átstrukturálódását és a háztartási, valamint házkörűli munkát végzők személyét a családon belüli női és férfi szerepeken keresztül vizsgálom. A tanulmány így kezdetben a családon belüli helyzetek változásáról számol be, korábbi elméleti és kutatási téziseket figyelembe véve. Később pedig az elemzés egy olyan sajátos munkaerőpiaci helyzet által teremtett családi szerepekről ad számot, melyek a hetelő családok életmódját teljes egészében átalakíthatják.

A családon belüli helyzetek átstrukturálódása

Az 1960-as évektől kezdve, a folyamatos modernizációs hatások eredményeként a női-férfi szerepek átalakultak. A házasságban élő nők/anyák munkavállalásával, a kétkeresős családmóddal folyamatos terjedésével változások következtek be, amelyek a család helyzetét is érintették, hiszen már nem csak gazdasági egységekként, hanem társadalmi közösségekként is megjelentek (Somlai 2013).

A férfi-női szerepekben fellelhető különbségek a háztartások gazdaságtana szempontjából is megragadhatóak, Parsons és Becker nyomán. Perspektíváikban azonosságot mutat, hogy míg a nők a háztartási feladatok felelősei, a férfiak a munka-

KÖZELKÉP

erőpiacon megjelenő kenyérkeresők. Az eltérések pedig a különbségek meghatározásánál kerülnek előtérbe. A két nem munkamegosztási gyakorlatában Parsons a biológiai különbségekre, míg Becker az iskolai, munkaerőpiaci eltérésekre helyezi a hangsúlyt. Tehát a férfiak azért tanulnak, hogy a munkaerőpiacon maximalizálják tudásuknak megfelelően részvételüket, míg a nők azért, hogy gyermekeiknek átadják ismereteiket (Szalma 2011, Czibere – Molnár 2015, Földházi 2018).

A folyamatos gazdasági változások eredményeként elterjedt kétkeresős családmóddal nem csak a háztartások gazdaságtanának alakulása szempontjából hozott változtatásokat. A nők szemszögéből a preferenciaelmélet fő téziseit alapul véve a nők változó társadalmi pozíciójában felértékelődtek a személyes döntések is. A munka és magánélet perspektívájából 3 markánsan különálló csoport különíthető el körükben. Egyrészt megjelennek az otthon-centrikus nők (akik számára a család és a gyermekek jelenléte dominál), másrészt az alkalmazkodó nők (akik igyekeznek a munka és családi élet közötti harmónia megteremtésére), harmadrészt pedig a munka-centrikus nők csoportja körvonalazódik (akik számára a munka jelent elsődleges prioritást) (Koncz 2008, Nagy – Paksi é. n.).

Szintén a gazdasági változásoknak köszönhetően számos családi funkció ki is került a család közvetlen fennhatóságából, át a társadalmi intézményekhez – mint például az oktatás, a munkavégzés vagy a szabadidő eltöltése. Így a női foglalkoztatottság emelkedésével párhuzamosan jelentős mértékben átalakult a családok mindennapi élete. A változásokra reagálva a férj és feleség egyenlőbben oszthatják meg háztartási és gyermeknevelési feladataikat, mely által egyre „szimmetrikusabb” családok jöhetnek létre (Somlai 2013, Sebők 2017).

A család életében bekövetkező változások értékelése

Az elmúlt évszázadhoz képest mind a női, mind a férfi szerepekben meghatározó változások következtek be, mely változásokra a hagyományos és modern szerepek kategóriális elkülönítése is rámutathat. A tradicionális női szerepek között mindazon jellemzők jeleníthetők meg, amelyeket az egyén a családi szocializáció útján sajátít el, mint például a családi feladatok ellátásai (az anyaság, a gyermeknevelés és a háztartásvezetés). A kétkeresős családmóddal terjedése által viszont a korábban férfi privilégiumnak tekinthető jellemzők – mint az önállóság, az ambíciózusság, a racionalitás – a nők számára is elérhetővé váltak, ezzel bővítve szerepkészletüket. A férfiak oldaláról a modernizációt pedig az utóbbi két évtizedben megmutatkozó „anyaszívű apa” szerep megjelenése mutatta, jelezve azt, hogy a férfiak nem csak munkaorientált, érzelmileg távolságtartó kenyérkeresők – már nem csak szimbolikusan veszik ki részüket a családi, háztartási életben. Kenyérkereső szerepük mellett a családi életben aktívan részt vevő, törődő, családcentrikus apák (Tóth 2007, Ambrus – Gergely 2009, Rosta – Ádám 2014, Makay – Spéder 2018, Geszler 2014, 2018, Kiss 2018).

KÖZELKÉP

A McDonald és Jeanes szerzőpáros szerint is, a nők életében mindaddig nem lehet egyensúlyt elérni, míg a férfiak/apák helyzetét figyelembe nem veszik (2012 idézi Nagy – Géring – Király 2018). Oláh és munkatársai (2002 idézi Nagy – Géring – Király 2018) korábban a férfiak attitűdjeit két modellben ragadták meg – egyrészt a *kenyérkereső*, másrészt a *dolgozó-gondozó* modellben. A kenyérkereső férfiak a nemek közötti egyenlőtlenség erősítéseként a nők otthonmaradását támogatják. A dolgozó-gondozó férfiak pedig a nemek közötti egyenlőség elkötelezett hívei. Bár a kenyérkereső modell mindig inkább történelmi korokhoz kötöttségről árulkodott, mégis befolyásolja a családról és a társadalmi nem viszonyáról alkotott ideákat (Hobson – Morgan 2002 idézi Nagy – Géring – Király 2018). Ezt támasztja alá a genderidentitás elmélete is, mely alapján a férfiak számára azért is „*problematikus a házimunkával és a gondoskodással kapcsolatos feladatok ellátása, mert ezek nélkülözik a fizetett munka szimbolikus értékét, ami elengedhetetlen a magas státusz, hatalom, illetve jövedelem eléréséhez*” (Connell 2009 idézi Geszler 2014: 67, 2018: 82). A Giczi – Gregor szerzőpáros (2016) pedig megállapította, hogy a modern hatások ellenére is, a férfiak továbbra is „*családfenntartóként*” élik mindennapjaikat, a nők pedig a fizetetlen „*második műszakban*” tevékenykednek (családtagjaikról, háztartásukról gondoskodva). Tehát a várt, új egyensúly „*csak akkor érhető el... ha a férfiak életpályája nőiesebb válik, és ha széles körben elfogadottá válik a gondoskodó apaság modellje*” (Esping-Andersen 2009, idézi Nagy – Géring – Király 2018: 20). Ezért szükséges növelni az egyenlőséget, a munka-magánélet magasabb szintű integrációját, elősegítve a családok stabilitását (Goldsceider – Bernhardt – Lappegard 2015).

Magyarországon e tekintetben továbbra is kettősség érzékelhető. A habitusok oldaláról a premodern, hagyományos, patriarchális társadalomkép, míg a nemi szerepekkel, a családdal kapcsolatos attitűdökben egy modern, az európai társadalmak sorába illeszkedő értékrend jellemző (Tóth 2007, Rosta – Ádám 2014). Magyarországon a házimunka, mint fogalom továbbra is a női munka fogalmával identifikálható (Utasi 2006 Sebők 2017). A nők továbbra is – minden korcsoportban – több időt fordítanak a fizetetlen, otthoni munkákra (Giczi – Gregor 2016, Geszler 2014, 2018).

Ezt az otthoni munkát statisztikai és szociológiai vizsgálatokban olyan tevékenységnek is tekintik, amely egyrészt fizetés nélküli munka, másrészt a „*harmadik szereplő*” elveként helyettesíthetők lennének piaci termékekkel vagy szolgáltatásokkal. A marxista és feminista ideológiák alapján viszont egyben olyan tevékenységek is, melyekben megtörténik a nők rejtett kizsákmányolása. A tranzakcionista nézet ugyanakkor rámutat a háztartási munka előnyeire és hátrányaira is. Előnyként jelöli meg az olcsóságát és hatékonyságát, az otthoni munkát végzők tevékenységének könnyű ellenőrizhetőségét, valamint az önzetlenség és lojalitás előtérbe kerülését, mely ösztönzőképp hathat a piaci termelés folyamatában. Hátrányként említhető viszont, hogy a háztartási munka által előtérbe kerülhetnek a családi élet (a férj és feleség közötti) konfliktusai. Továbbá korlátozott fegyverkezési eszközök állnak rendelkezésre, és nem lehet válogatni, ki a legalkalmasabb a feladat ellátásra, de új tag

KÖZELKÉP

sem vehető fel egy-egy munkafolyamat elvégzésére (mint egy munkaerőpiaci folyamat alkalmával) (Sik 2017). A strukturalista megközelítés pedig rámutatott, hogy „*a háztartás gépesítése növelheti ugyan az otthoni munkavégzés kényelmét és javíthatja minőségét, de nem feltétlenül csökkenti a munkaidőt*” (Sik 2017: 12).

Ezen egyenlőtlen háztartási munkamegosztásra az időmérleg adatok is rámutatnak, melyek reagálnak a nők és férfiak társadalmilag konstruált szerepeire – felülírják vagy erősítik azokat (Giczi – Gregor 2016). A gazdaságilag aktív nők a 2009/2010-es adatok szerint napi 183 percet fordítottak a háztartási és ház körüli munkákra, míg a férfiak csupán 78 percet (KSH 2012). 2016-ra pedig az időráfordítások tovább nőttek – a nők átlagosan 268 percet, míg a férfiak 127 percet fordítottak naponta a fizetetlen munkára (KSH 2017). A nők tehát folyamatosan több időt töltenek házimunkával (a háztartáshoz, valamint a gyermekekhez kapcsolódó munkák jelentős részével) társaikkal szemben – a modern társadalmi hatások ellenére is (Sebők – Sik 2004, Bukodi 2006, Tóth 2007, Kiss 2018). Így a háztartási munkáknál továbbra is jelen van „*a nemi szegregáció, a nők elsősorban azokat a feladatokat látják el, amelyek tradicionálisan „női” munkaként élnek a köztudatban (főzés, mosás, takarítás), míg tipikusan „férfi” feladatnak a ház körüli és a kerti munkák (fűnyírás, sövényvágás), illetve a javítás és a karbantartás számít.*” (Sebők 2017: 19) Mindezt a Giczi – Gregor (2016) szerzőpáros úgy fogalmazta meg, hogy a két nem, a társadalom által meghatározott és elvárt gender szerepeknek megfelelően eltérő időallokációs mintázatok mentén élnek életüket, melyben „*a nők, a házimunkára és a gyermeknevelésre fordított idő determináló hatásának csapdájába kerülve nem képesek kiszakadni a tradicionális időallokációs mechanizmusok fogságából*” (Giczi – Gregor 2016: 135). Kérdés, hogy ezen felállás és szemlélet a hetelő családokban is jellemző volt-e, és hogyan változtak a családi szerepek a hetelés hatására.

A kutatás módszertana

A kutatást 2019-ben, Kelet-Magyarországon zajlott, a távolsági ingázásban érintett családok körében. A mintába kerülés feltétele volt, hogy a „hetelésben” érintettek hetente vagy még ritkábban térjenek haza, és a családjuk jellemzően falvakban vagy kisvárosokban éljen. Négy megyében zajlott a vizsgálat (Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén és Jász-Nagykun-Szolnok megye). 24 interjú készült hetelésben érintett családok tagjaival, közülük 11 fő távolsági ingázó, 13 fő otthon maradó családtag. Az ingázó válaszadók között 9 fő férfi, 2 fő nő, az otthonmaradók mindnyájan nők. A mintavétel előzetes információgyűjtésre épület, az egyes településeken élő összekötő kapcsolataink irányítottak minket olyan családokhoz, ahol távolsági ingázó családtag is él. Törekedtünk arra, hogy a családok férfi és női tagjaival is készüljön interjú, ez 10 esetben meg is valósult, a többi család esetében az ingázók bizonytalan és rövid ideig tartó otthon tartózkodása miatt ez

KÖZELKÉP

nem volt megszervezhető. A legfiatalabb interjúalany 18 éves, a legidősebb 54 éves volt a lekérdezés időpontjában. A megkérdezettek iskolai végzettsége a 8 osztályos végzettségtől az egyetemi diplomáig terjed. A kutatás az MTA Kiválósági Együttműködési Program Mobilitás Kutatási Centrum keretében történt.

Az interjúk annak megfelelően kerültek felvételre, hogy az érintett személy a hetelők vagy az otthon maradók csoportjába tartozott. Mindkét típusú beszélgetés 6 fő dimenzióból állt:

- az alany személyes bemutatkozása,
- a család életkörülményei és pénzgazdálkodása,
- a hetelés jellemzői (legyen az munkatapasztalat, vagy szubjektív megítélés),
- a családon belüli szerepek,
- a családi élet és a párkapcsolat (annak jellemzése, valamint a hetelés által kiváltott változásai),
- a helyi közösség, a hetelés hatásai a lokális térben.

Az otthon maradt családtagokra irányuló kérdések a háztartásban jellemző feladatok megosztására, és az azzal való elégedettségük vizsgálatára irányultak. Vizsgáltuk, hogy az otthonmaradónak – általában a feleségnek – okoztak-e az újonnan megjelenő feladatok nehézséget, kialakultak-e új készségek, illetve kiktől tud a család segítséget kérni a társ távollétében. A hetelők körében külön kérdésként szerepelt, hogy milyen különbségek vannak a hétköznapok és hétvégék között a család életében – elsősorban a feladatokra és a szabadidőre, pihenésre fordított idő megosztásában. Jelen tanulmány a családi élet döntéseivel, problémáival, valamint a családon belüli szerepekkel foglalkozik.

A kutatás eredményei

Az elemzés során a hetelés miatti családi változásokat vizsgálom, elsősorban a családi bevételek feletti rendelkezéssel és a pénzkezelési feladatokkal kapcsolatos jellemzőket, kitérve a döntéshozatal lehetőségeire is. Ugyancsak vizsgálom a családi feladatok megosztásának változását, valamint a családi problémák, nehézségek formáit, és ezek kezelésének, megoldásának módjait.

A CSALÁDI FELADATOK MEGOSZTÁSA ÉS A BEVÉTELEK FELETTI RENDELKEZÉS

A hetelés következménye a háztartáson belüli szerepek változása, mivel a munkavégzési forma egy új típusú családi működés kialakításának szükségét hozza magával. A családmodelleket figyelembe véve a megkérdezett alanyok, a lekérdezés ideje alatt döntő többségben kétkeresős családmódban éltek. A 15 nő megkérde-

KÖZELKÉP

zett közül 11 fő aktívan dolgozott, 2 fő gyermekgondozási díjban részesült, míg 2 fő munkanélküli volt.

A családi munkamegosztás során egyértelműen meghatározták az interjúalanyok, hogy a nők a háztartás vezetői, míg a férfiak a ház körüli munkák ellátói – melyet a hetelés sok esetben korlátoz. A női munkák közé a mosást, főzést, takarítást és a gyermeknevelés feladatait sorolták. A férfi tevékenységeknél pedig a kert munkák, a fűnyírás, barkácsolás került a fókuszba. A pénzkeresést, mint tevékenységet viszont több esetben is férfi teendőnek tekintik.

„Igaziból az asszony az mos, főz, takarít. Én csak annyi, hogy a pénzt odaadom neki.” (Hetelő 25 éves férfi)

„Tehát a nőnek a feladta, hogy takarítson, mosson, főzzön. Nekem meg az, hogy eljárjak dolgozni.” (Hetelő 21 éves férfi)

A munkamegosztás során a hagyományos felosztásra hivatkoznak a megkérdezettek. Vagyis a nő, mint a háztartási munkák ellátói, a férfi, mint kenyérkereső típus jelenik meg. Tehát azonosságot mutatnak a Parsons és Beckeri megközelítésmódokkal (Szalma 2011, Czibere – Molnár 2015, Földházi 2018), illetve az Oláh és munkatársai (2002 idézi Nagy – Géring – Király 2018) által meghatározott kenyérkereső férfi csoporttal.

„A férfimunkát a férfi végzi, a női munkát pedig a nő, úgyhogy ez ilyen hagyományos így nálunk, nem azt mondom, mert néha ő is elmosogat, de azért én jobban átlátom, hogy mi az, amit tenni kell egy házban, nyilván, mint egy férfi, úgyhogy ő meg jobban átlátja, hogy mi a kertben a tennivaló, meg hát végül is azt szereti csinálni. Úgyhogy mi így osszuk meg egymás között a munkát.” (Otthon maradó, foglalkoztatott 45 éves nő)

Azon családok körében, ahol a nagyszülővel, vagy a már felnőtt gyermekek partnereivel is egy háztartásban élnek az érintettek, a háztartási feladatok szintén a nőkre hárulnak – akár a lánygyermekek bevonásával is. Így továbbra is érvényes, hogy a házi teendők, mint feladat egyenértékű a női munkával (Utasi 2006, Sebők 2017). Ez a felosztás a premodern kori női jellemvonásokat testesíti meg, melyben a feleségek fő feladataként a gyermekek nevelése, gondozása, a rokoni kapcsolatok ápolása, a házi munka jelenik meg, jelentős időráfordítással párosulva (Tóth 2007, Somlai 2013 Rosta – Ádám 2014, Utasi 2006, Giczi – Gregor 2016, Geszler 2014, 2018, Sebők 2017).

KÖZELKÉP

„Enyém a háztartások, most a gyereknevelés. Páromé a kinti munkák, felújítások, amik a kertés házon mindig vannak. Valamint ő most a kereső a családban.” (Otthon maradó 29 éves nő, GYED)

Kisebbszámúak voltak, akik elkülönítették ugyan a női és férfi feladatokat, de azok közös megosztására is utaltak.

„Igazából nem feladatmegosztás. Ő megcsinálja, ha nem érek rá. Ő megcsinálja az enyémet. Ha ő nem ér rá, esetleg megcsinálom az övét. Ez így működik jól.” (Hetelő 37 éves férfi)

Továbbá a korábbi kutatásokban megjelölt *anyaszívű apa* típus és az Oláh és munkatársai (2002 idézi Nagy – Géring – Király 2018) által vázolt *dolgozó-gondozó* modell az interjúalanyok körében is körvonalazódott. A szakirodalmak által vázolt jellemvonásokat (miszerint az ilyen típusú férfiak kiveszik részüket a családi és a háztartási életben egyaránt) az alanyok szintén alátámasztották.

„Én a gyerekekkel egész közel vagyok. Itt van nekem a nagyfiám, [név] 18 éves, de az ölembe ültetem, megpusztilom, úgyhogy egészen közel állunk egymáshoz.” (Hetelő 38 éves férfi)

A hetelés által okozott nehézségekre és negatívumokra a kutatásban résztvevő személyek is rámutattak. Számos esetben a gyermeknevelési kérdésekben való aktív részvétel gátjaként jelenhet meg, lekorlátozhatja a lehetőségeket és a gyermekekre fordítható idő mennyiségét egyaránt.

„Amíg itthon volt, mit tudom én, gyerek beteg lett az iskolában, tudtam, hogy ő is tud menni, én is tudok menni, ha ráérek, de amikor ez minden egy emberre szakad, azért az így nehéz.” (Otthon maradó, foglalkoztatott 46 éves nő)

A férfi távolmaradása több szempontból nehézséget jelenthet az otthon maradóknak – számos plusz feladatot róva a feleségére/párjára. Ezeket a plusz tevékenységeket maguk a férfiak is elismerik. Kiegészítve azzal, hogy ezen új tevékenységek ellátása plusz időt, energiát és új képességek kifejlesztését is szükségessé teszi (legyen ez az új feladat a barkácsolás, a kertészkedés vagy a házban és ház körül felmerülő műszaki hibák elhárítása).

„Azért mikor elromlott a kazán, akkor elő kellett venni a kazánkönyvet és akkor föl kellett lapoznom, mert nem volt férfi a házba, vagy csőrepedés volt és akkor el kellett zárni a vizet. ...Tehát ilyenek előfordulnak, mondjuk itt is föl hívom, kérek segítséget tőle, és akkor ő úgy segít nekem abban, hogy mit

KÖZELKÉP

hogy oldjak meg, ami ilyen férfi dolog mondjuk és nem értek hozzá.” (Otthon maradó, foglalkoztatott 45 éves nő)

„Például életemben nem vontattam még vagy nem vontattak még. Most ez nem olyan rég történt. Megállt az autó alattam és akkor haza kellett húzni. Ha itthon van a férjem, akkor nyilván nem én ültem volna az autóba, hanem ő. Ennek köszönhetően azt is megtanultam, hogyan kell menni az autóval.” (Otthon maradó, foglalkoztatott 34 éves nő)

A kertes házban élő nők számára az évszakokhoz köthető feladatok is többlet terhet jelenthetnek – melyeket korábban társaik végeztek. A hetelés következményeként nő mindazon időintervallumuk, amit a házkörüli munkákkal is töltenek, férjeikkel szemben, alátámasztva ezzel Geszler 2014-es és a Giczi – Gregor szerzőpáros 2016-os megállapítását.

„...ugye télvíz idején mentek el és ugye a tüzelés és akkor ugye a fa behordása, begyűjtés, a felfűtése a háznak azt ugye magamnak kellett megcsinálni, pedig azelőtt mindig ő csinálta.” (Otthon maradó, foglalkoztatott 31 éves nő)

Az új feladatokat és az idő folyamatos átstrukturálást a hetelés előkészítése szintén magába foglalja. A nők segítve férjeik munkába indulását, megjelenhet a férj számára szükséges termékek bevásárlása, és a heteléshez kapcsolódó mindennapi ellátás feltételeinek előkészítése. Viszont, mint ahogyan az idézet is mutatja, ez családonként eltérő volumenű időráfordítás lehet.

„Gyakorlatilag, amikor ő már megy, akkor addigra nekem annyiban változik a feladatom, hogy tisztára ki kell mosni az ő dolgait, a ruházatot, amit visz ki magával, az ágyneműt, ezeket elő kell készíteni.” (Otthon maradó, foglalkoztatott 45 éves nő)

A fizikálisan megjelenő többletterheken túl a hetelés mindkét fél számára lelkiileg is megterhelő lehet – „akkor kikészültem az első pár hónapban” (otthon maradó, foglalkoztatott 33 éves nő). Továbbá a hetelés miatt elmulasztott háztartási, ház körüli munkákat (melyeket korábban hétköznapiokon is el tudott látni a férj) az otthon töltött, 2-3 napra csökkent idő alatt igyekeznek pótolni. Problémát ekkor is az időbeosztás okozhat – a legtöbb esetben egy hétvége áll rendelkezésre az egy vagy akár több heti teendő ellátására, amellet, hogy ilyen esetekben a lelki feltöltődésre is hangsúlyt szeretnének fektetni az érintettek.

„Hát sajnos néha a hétvége is arról szól, hogy itthon muszáj valamit csinálni, dolgozni. Mert ha nem vagyok itthon, akkor nem tudok csinálni semmit.

KÖZELKÉP

Ő is dolgozik. Reggel elmegy, délben hazaér. A házi teendőket, azt ő elvégzi otthon, amit kell. De hétvégén is van mindig valami csinálnivaló.” (Hetelés 54 éves férfi)

Összességében a családi feladatok megosztása kapcsán az alanyok esetében is érvényes Tóth Olga (2007) megállapítása, miszerint az attitűdök oldalától továbbra is a tradicionális, hagyományos feladatmegosztás figyelhető meg. A kétkeresős családmódban élő alanyok ugyanakkor a fizetetlen, háztartási munkákat többlet-teherként élik meg (Utasi 2006; Tóth 2007). A háztartási feladatok női ellátása nem csak azokban a háztartásokban van jelen, ahol a férfi a kereső, hanem ott is, amelyekben mind a férj, mind a feleség teljes munkaidőben dolgozik. Ezt a fajta leterheltséget pedig a hetelés csak tovább növeli.

„Régen a férfi volt a családfenntartó, a nőnek annyi volt a dolga, hogy otthon van a gyerekekkel, nevelgeti őket. Főzött, mosott, takarított. Csak most már ez így elmúlt. Én ugyanúgy eljárak dolgozni és ugyanúgy rám hárulnak ezek a feladatok. Talán így ezekből adnék át egy keveset, mondjuk, a nem tudom, felmosás-porszívózás, felmosás-vasalás. Tehát valamelyik házimunkát szívesen átadnám néha.” (Otthon maradó, foglalkoztatott 34 éves nő)

A feladatmegosztásból eredő női hátrányokat a hetelés tovább növelheti, teljes elégedetlenséget szülve.

„Soknak érzem, pláne így a gyerekek mellett, meg a munkám mellett is... én meg már ehhez vagyok hozzászokva, hogy nekem kell csinálni és mindent kézben kell tartani.” (Otthon maradó, foglalkoztatott 45 éves nő)

A hetelés nem csupán a háztartási munkamegosztásra hatott, de a háztartási jövedelmek feletti rendelkezést is befolyásolta. A kutatás során kapott válaszok két csoportban különíthetőek el. Egyrészt megjelennek a közös kassza tulajdonosai, másrészt a női bevételek kezelői. Tehát a korábban kizárólag a családfőre, a férfire vonatkozó feladat (a háztartás bevételeinek elosztása, birtoklása) az interjúknak megfelelően is átalakult (Satir 1999, Somlai 2013, Fáber 2019).

A közös kassza kialakításának alapja a házasságkötés vagy az egy háztartásba tartozás. A megkérdezettek közül volt, aki a gyermekük születését jelölte meg a bevételek feletti közös rendelkezés kezdeti időpontjaként. Ez a fajta megosztott vagyonezelés egy közös bankkártya használatával valósul meg az érintettek között. A közös pénzkezelés pedig lehetőséget biztosít a közös tartalékképzésre is, amelyet egy nagyobb volumenű vásárlás esetén kívánnak befektetni az alanyok. Ezek megtervezését és kivitelezését szintén közös döntés övezi.

KÖZELKÉP

„Most az autóvásárlás előtt állunk, ezen gondolkodunk, megbeszéljük a dolgot vagy tizennyolcszor, amiket szoktunk venni drágább dolgokat, azokat is megbeszélgetjük...” (Hetelő 44 éves férfi, 8. pár)

A kiadások megbeszélései alkalmával ugyancsak azonos irányvonalat követnek a megkérdezettek. A fő fókusz minden esetben a kötelező kiadásokon túl megjelenő egyéb szükségletek, kívánságok és vágyak teljesítése jeleníti meg.

„A kötelező kiadásokat, azokat egyértelműen ki kell fizetni, de a többi plusz melléket meg szoktuk beszélni, valamint van egy közös kártyánk, amit használunk.” (Otthon maradó 29 éves nő, GYED)

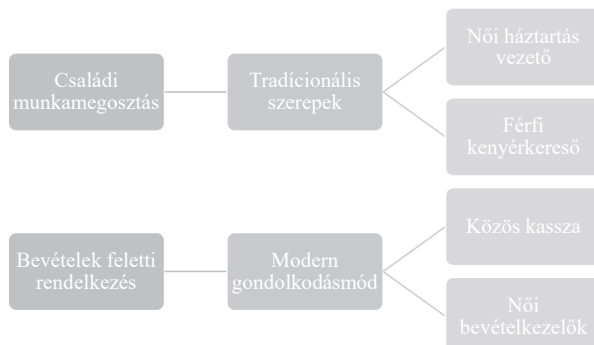
A második csoportként megjelenő, női bevételekezők a hétköznapi bevásárláshoz köthetőek. Ők a mindennapi élethez szükséges feladatok finanszírozói és bankárai – „mert úgyi, egy asszonnak kell tudni, hogy mikor mi van itthon” (hetelő 45 éves férfi). A csoport külön kiemelésékor az interjúalanyok egyértelműen kijelentik, hogy a nők vállalják feladatként a bevételek feletti rendelkezést, melyre úgy hivatkoznak, hogy „hálátlan feladat, de nem tudunk sajnos mit csinálni” (otthon maradó 44 éves nő, GYED). Eltérés abban az esetben mutatkozik, hogy ezt a feladatot valaki a hetelés következményeként értelmezi-e, vagy mint ahogyan a családi munkamegosztás tradicionális vonala bemutatta, alapvető női feladatnak tekintik-e, a háztartási teendők ellátásaként.

A két csoport között egy esetben vált megfigyelhetővé átfedés, mintegy kombinált formaként. Ebben az esetben mindkét fél rendelkeznek külön bankszámlákkal, az azokra érkező bevételekről közösen döntenek, de maga a pénz kezelése a nő feladata.

„Van két külön számlánk, mert nyilván a párom fizetése az ő számlájára megy, az én fizetésem az enyimre, de közösen... Hát mondhatom azt, hogy tulajdonképpen én, én kezelem a pénzt ebből a szempontból. Én kezelem, de közösen döntjük el, hogy mire.” (Otthon maradó, foglalkoztatott 45 éves nő)

A családi feladatok megosztása és a bevételek feletti rendelkezés szempontjából elmondható, hogy a hetelő családokban továbbra is a tradicionális szerepmegosztás az uralkodó forma. A nő háztartást vezet (foglalkoztatotti státusza mellett is), férje pedig kenyérkeresőként van jelen. Helyzetüket a hetelés oly módon változtatja meg, hogy a nőknek a korábban férfi feladatként értelmezett, ház körüli, karbantartási és műszaki feladatok ellátása is megjelenik.

KÖZELKÉP

1. ábra. A családi munkamegosztás és a bevételek feletti rendelkezés csoportosítása
Forrás: saját szerkesztés

A bevételek feletti rendelkezés szempontjából már modernebb attitűdök jelentkeznek a hetelő családok körében is. Megjelennek a közös kassza (közös bankszámla) tulajdonosok, illetve azok a háztartások, melyekben a nők a bevételek kezelői. Mindezt eredményezheti az, hogy férjeik távollétében ők azok, akik a háztartás fenntartásához szükséges kiadásokat ismerik és kezelik.

A CSALÁDDAL KAPCSOLATOS DÖNTÉSHOZATALOK VÁLTOZÁSAI ÉS A PROBLÉMÁK MEGOLDÁSAI

A döntések meghozatala szempontjából a hetelés nem zárja ki azt, hogy a férfiak továbbra is családfőként tekintsenek magukra. Ennek ellenére számos esetben nem tudják kivenni részüket a döntések meghozatalában. A családi szerepek némiképp átstrukturálódtak, a döntéshozatal domináns női, *anyai képviselettel* is megvalósulhat. Ezáltal egyik típusként ebben az esetben is meghatározható a női döntéshozás – „*ami olyan, azt én el is döntöm néha, mire ő hazaér*” (otthon maradó, foglalkoztatott 50 éves nő). Ez szintén alátámasztja azt, hogy a kétkeresős családmodell dominánssá válásával a családon belüli szerepek valamelyest átstrukturálódtak, a hagyományosan férfi privilégiumnak tekintett jellemzők – ebben az esetben maga a döntések meghozatala – a nők számára is elérhetővé váltak.

„Mivel ő nem volt itthon, meg ritkán van itthon... tehát a legelején belefutotunk olyan dolgokba, amikor szerződést kötöttünk és az ő nevére kötöttük, felmondani is csak ő tudta. És így mindenképp patthelyzetben voltunk, mert onnantól kezdve bármi olyan volt, próbáltuk úgy csinálni, vagy intézni a dolgokat, hogy én el tudjam intézni.” (Otthon maradó, foglalkoztatott 50 éves nő)

KÖZELKÉP

A döntések másik esetében viszont ugyanúgy a *közös megvitatás* körvonalazódik, akkor is, ha az csupán utólagos korrekciókkal tud megvalósulni. Ilyen helyesbítésre biztosítanak lehetőséget a jelenlegi kommunikációs technikák. Így, ha a család női tagja – akár a gyermekeit is bevonva – véleményt formál egy adott döntési helyzetről, azt a közös megbeszélés során társa felülbíráhatja.

„Hát megbeszéljük itthon, aztán felhívunk, és ha én azt mondom, hogy nem látom jónak, nem, ez nem lesz jó így, akkor nem.” (Hetelő 40 éves férfi)

Harmadik csoportként, a döntések meghozatala szempontjából egy erős *maszkulin képviselő* jelölhető meg, amely tükrözi a tradicionális férfi nemhez kapcsolódó jellemvonásokat. A családot érintő jelentős kérdésekben továbbra is a férfi dönt.

„Férfinak érzem magam, mellettem biztonságban érezheti a párom és az összes szerettem magát. Nagyon törekvő vagyok, akaratos, ha a helyzet úgy kívánja.” (Hetelő 45 éves férfi)

Az elemzés negyedik dimenziójaként a problémák jeleníthetőek meg, melyek felmerülésükkor eleve nehézséget jelenthet a társ távolléte.

„Nagyon rossz, hogy nem lehet rá számítani. Ugye neki azért utaznia kell legalább két óra hosszát, hogy hazajöjjön, és, hogy ha bármi probléma van, akkor az nehézség. Persze, van autó, haza tud jönni, meg két óra úgymond az nem távolság. De azért mégis, amikor olyan tragédia, vagy ne adj Isten, történik, akkor rossz, hogy nem lehet úgy rá számolni. Illetve ha lerobbanok az autóval, ne adj Isten, a falu szélén, akkor nem biztos, hogy őt tudom hívni, hogy jöjjön már értem. Tehát igen, kellemetlen, illetve rossz, hogy nincs itt a mindennapjainkban, akár nekem, akár a családjának, de már megszoktuk, és úgy igazítottuk és rendezzük az életünket, hogy mindig is jó legyen.” (Otthon maradó, foglalkoztatott 27 éves nő)

A legtöbb esetben – akár csak a bevételek feletti rendelkezések vagy a döntések meghozatalakor – a *közös megbeszélést* helyezik előtérbe. Ezt számos esetben befolyásolhatja a távolsági hetelés, így szükségesek határokat húzni az érintettek. Ilyen határt jelölnek a hétköznapi problémák. A férj, távolléte okán nem tud a megoldásában aktívan részt venni, így azt feleségére bízta.

„[Alany]... olyan, hogy női döntés, feleségem abajgatja magába...

[Kérdező] De akkor napi dolgokba nem szól sz bele.

[Alany] Dehogy, nem. Abba nem, azt oldják meg ők maguknak.” (Hetelő 40 éves férfi)

KÖZELKÉP

Egy-egy fontosabb probléma felmerülésekor, vagy egy nagyobb feladat kivitelezésekor a hetelő férfiak számára opciót jelenthet (amennyiben munkakörük engedí), ha csúsztatással vagy szabadnapjaik kivételével, esetleg korábban befejezett munkaidővel igyekeznek megoldani azokat.

„Olyan is előfordult, hogy mondtam, hogy jó akkor oké jövök egy nappal hamarabb. Ha valami olyan gond van, akkor azt megoldjuk és jöttem haza szerdán. Előfordul. Vagy nem mentem csak kedd hajnalba vissza.” (Hetelő 54 éves férfi)

Az otthon maradóknak pedig, amikor a hetelő fél nélkül szükséges megoldaniuk a felmerülő problémákat, elsősorban közeli családtagjaikhoz (szüleikhez, testvéreikhez), vagy szomszédjaikhoz, barátaikhoz fordulhatnak.

„A mama, testvérem, de nagyon nagy a család. Bármikor tudnék sok mindenkinek szólni. Van kinek szólni.” (Otthon maradó, foglalkoztatott 34 éves nő)

2. ábra. A döntéshozás és a problémák megoldásának csoportosítása

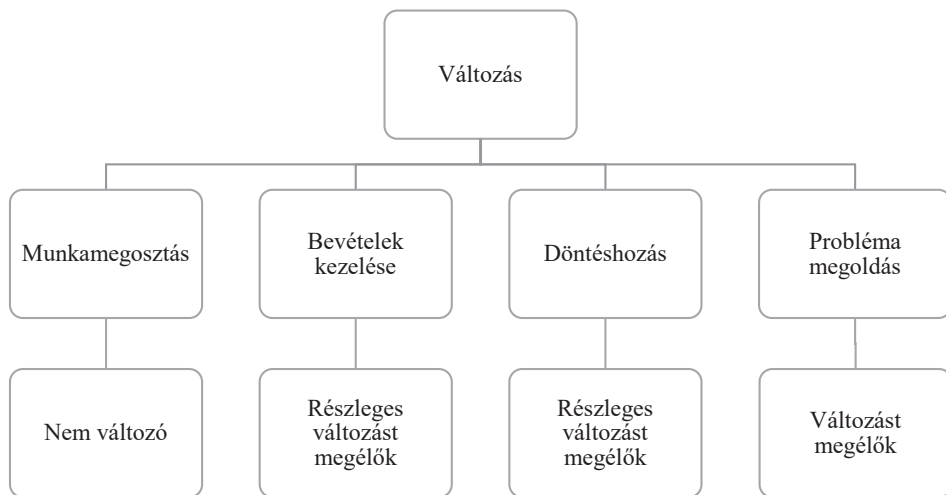
Forrás: saját szerkesztés

A családdal kapcsolatos döntéshozatalok és a problémák megoldásai szempontjából azonosítható mindkét esetben a közös megoldás – érintsen az problémát, vagy a család életére vonatkozó nagyobb volumenű döntést. Mindkét kérdéskör esetében megjelennek továbbá a nemekhez szorosan kapcsolódó csoportok – a döntéseknél női képviselő van a háztartást érintő döntések esetében, maszkulin képviselő pedig a családot övező nagyobb döntések alkalmával, a problémák megoldásakor pedig a férfi kivitelezés dominál (a családfő kultusza). A hetelők életében megjelenő

KÖZELKÉP

új kihívásokként a férj távollétében a közös egészséget érintő kérdések meghozatala említhető. Ilyenkor az azonnali döntéshozás a nő kezébe kerül (akárcsak a problémák megoldása). Kiegészítésként pedig megjelenhetnek a rokoni, baráti segítségnyújtások is.

3. ábra. A változások és azon intenzitásai
Forrás: saját szerkesztés

Összességében a tanulmány négy típusú változást tárgyal. Egyrészt a munkamegosztásban érzékelhető, másrészt a bevételek kezelésében jelentkező, harmadrészt a döntéshozásban, negyedrészt pedig a problémák megoldásában felfedezhető átalakulást. Egyfajta átmenetként a munkamegosztásban nem érzékelnek változást a hetelő családok. Az új típusú munkavállalás előtt is hasonló háztartási munkamegosztásban dolgoztak (a női háztartásvezető, a férfi kenyérkereső szerepmegosztással). A bevételek és a döntések esetében már részleges változásokat élnek meg a családok. Tehát alapvetően közösen kezelték eddig is a bevételeket – a háztartási kiadásokat a nők rendezték a befolyó jövedelmekből, a nagyobb kiadásokat pedig megbeszélték –, a döntéseket pedig megvitatták. De a hetelés által a női dominanciák is előtérbe kerültek. A problémák kivitelezésében teljes egészében változást élnek meg a családok. A hetelés következtében a felmerülő nehézségeket általában az otthon maradóknak szükséges megoldaniuk (akár külső – rokoni vagy baráti – segítséggel társulva).

KÖZELKÉP

Összegzés

A tanulmányban a családi kapcsolatok, férj-feleség viszonya abban a vonatkozásban jeleníthető meg, hogy manapság már egy egységként, szimmetrikusabban működnek – mind a döntéseiket, mind a problémamegoldásaikat tekintve. Továbbá kapcsolatukban egyre inkább a partneri viszonyok jeleníthetőek meg. Érthető ezalatt a vélemények ütköztetésének lehetőségét egy-egy döntés meghozatalakor illetve a problémák megoldásakor. Mindezt viszont a hetelés, mint mögöttes befolyásoló faktor, jelentős mértékben meghatározza. A férfiak, „kenyérkeresőként” a hetelő munkavégzési formát választva látják el családjaikat, viszont „dolgozó-gondozó” apaként igyekeznek bekapcsolódni a családi életbe is (Oláh és mtsai 2002, idézi Nagy – Géring – Király 2018).

Annak ellenére viszont, hogy változtak a munkaerőpiaci helyzetek – a kétkeresős családmóddal számít napjainkban a leginkább elfogadott modellnek – a tradicionális családi szerepekben nem történt nagyfokú változás (Schadt 2005). Az interjúalanyok válaszaikban ugyan nem számszerűsítették az elvégzett háztartási munkáik időráfordítását, az elemzésben bemutatott részletekben viszont jelzik azok jelentős női többletét. Ezt a többletletterhet pedig elégedetlenség övezi a férj távollétéből fakadó plusz tennivalók miatt.

Konklúzióként, az empirikus részben bemutatott interjúrészleteknek és elemzéseknek megfelelően számos esetben megfigyelhető a hetelő családok körében is a magyarországi tendencia, miszerint a modernizált helyzetek ellenére továbbra is a tradicionális beállítódás a domináns.

A négy fő kutatási terület kapcsán pedig – a családi feladatok felosztásai, a bevételek feletti rendelkezés, a döntéshozások és a problémák megoldásai esetében – megállapítható, hogy jelentős többségben *közös választásokról* van szó. A nemi egyenlőtlenségek csökkenését jelzi a háztartás pénzgazdálkodásában megjelenő *női döntéshozói csoport* megjelenése, viszont az egyenlőtlenség további fennállását tükrözi a háztartási munkák *női dominanciája*.

Irodalom

- Ambrus Z. – Gergely O. (2009): *Családszociológia*. Scientia Kiadó, Kolozsvár.
- Bukodi E. (2006): Női munkavállalás és munkaidő-felhasználás. In: Nagy I. – Pongrácz T. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2005*. Budapest, TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, 15–43.
- Czibere I. – Molnár É. (2015): „...nem a kortárs családi lét múltó aberrációja” Családdefiníciók és családelméletek az angolszász szociológiai irodalomban. *Metszetek*, 2015/4/2: 19–53.

KÖZELKÉP

- Fáber Á. (2019): Az autotelikus párkapcsolat és a gyermekvállalás mint „metaprojekt”. *Replika* (110): 95–133.
- Földházi E. (2018): *Hun házasodunk, hun meg elválunk – Párkapcsolatok megszűnése és új kapcsolatok kialakulása*. L'Harmattan Könyvkiadó Kft., Budapest.
- Gezler N. (2014): A munka és a család konfliktusának forrásai az európai férfiak életében. *Szociológiai Szemle* 24(2): 65–89. In: Nagy B. – Géring Zs. – Király G. (szerk.) (2018): *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 80–105.
- Giczi J. – Gregor A. (2016): Idő(s)mérleg: Férfiak és nők időfelhasználásának változásai az időskor felé haladva. *TNTeF* 6(1): 132–158.
- Goldscheider, F. – Bernhardt, E. – Lappegard, T. (2015): The gender revolution: A framework for understanding changing family and demographic behavior. In: *Population and Development Review*, 41(2): 207–239.
- Kiss Zs. V. (2018): Utazó munkahelyek. Tehergépjármű-vezetők munka-magánélet egyensúlya. In: Nagy B. – Géring Zs. – Király G. (szerk.): *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 381–403.
- Koncz, K. (2008): *Nők a munkaerő-piacon*. Budapesti Corvinus Egyetem Women's Studies Központ, Budapest.
- KSH (2012): *Időmérleg 2009/2010. Összefoglaló adattár*. Budapest, <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/idomerleg/idomerleg0910.pdf> (Utolsó letöltés: 2020. 04. 20.)
- KSH (2017): *Magyarország, 2016*. Budapest, <https://www.parlament.hu/irom40/15319/15319.pdf> (Utolsó letöltés: 2020. 04. 20.)
- Makay Zs. – Spéder Zs. (2018): Apaság: A férfiak gyermekvállalása és családi szerepei. In: Monostori J. – Őri P. – Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai Portré 2018*, 65–82.
- Nagy B. – Paksi V. (é. n.): *A munka és magánélet összehangolásának kérdései a magasan képzett nők körében*. http://real.mtak.hu/13073/1/Nagy_Paksi_Magasan_kepzett_nok_vegleges.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 03. 31.)
- Nagy B. – Géring Zs. – Király G. (2018): A munka-magánélet egyensúlya és a gender-rezsim viszonya a gazdasági átalakulást követően. In: Nagy B. – Géring Zs. – Király G. (szerk.): *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 15–31.
- Rosta A. – Ádám Sz. (2014): *Női élethelyzetek*. L'Harmattan Kiadó – Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest.
- Satir V. (1999): *A család együttélésének művészete. Új családműhely*. Coincencia Kft., Budapest.

KÖZELKÉP

- Schadt M. (2005): A „házi tücsöktől” a dolgozó nőig. Az individualizációs folyamatok hatása a családi szerepekre. In: Palasik M. – Sipos B. (szerk.): *Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon*, Napvilág Kiadó, Budapest, 156–168.
- Sebők Cs. – Sik E. (2004): Az otthoni munka és a teljes élet. *Statisztikai Szemle*, 82(2): 151–171.
- Sebők Cs. (2017): A háztartási munkára fordított idő nemek szerinti változásai 1999–2000 és 2009–2010 között. In: Janák K. – Szép K. – Tokaji K. (szerk.): *Háztartási munka, önkéntes munka, láthatatlan munka, I. Háztartási és önkéntes munka mérése, elemzése*. KSH Konferencia kötet, Budapest, https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/lathatatlan_munka_1.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 03. 31.)
- Sik E. (2017): Néhány gondolat a háztartásról mint a gazdaság egy szereplőjéről. In: Janák K. – Szép K. – Tokaji K. (szerk.): *Háztartási munka, önkéntes munka, láthatatlan munka, I. Háztartási és önkéntes munka mérése, elemzése*. KSH Konferencia kötet, Budapest, https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/lathatatlan_munka_1.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 03. 31.)
- Somlai P. (2013): *Család 2.0, Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Szalma I. (2011): *A munkaerő-piaci helyzet hatása az első tartós párkapcsolat kialakítására és a szülővé válásra Magyarországon*. PhD értekezés, Budapesti CORVINUS Egyetem, Szociológiai Doktori Iskola, Szociológiai és Társadalompolitikai Intézet, Budapest, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/589/1/Szalma_Ivett.pdf (Utolsó letöltés: 2020. 04. 20.)
- Tóth O. (2007): Nőnek lenni – társadalmi nem (gender) az egyenlőtlenségek rendszerében. *Magyar Tudomány*, 2007/12. <https://epa.oszk.hu/00600/00691/00048/13.html> (Utolsó letöltés: 2020. 04. 20.)
- Utasi Á. (2006): Tradicionális család individuális értékpreferenciákkal. In: Czibere I. (szerk.): *Családszociológia. Szöveggyűjtemény (oktatási segédanyag)*, Debrecen, 62–72. <http://mek.oszk.hu/13000/13089/13089.pdf> (Utolsó letöltés: 2020. 04. 25.)